

Asia: VN/18066/2023

Arviomuistio tuomareiden etäosallistumismahdollisuudesta hallintoprosessissa

Lausunnonantajan lausunto

1. Olisiko hallintoprosessissa tarpeen säännellä kokoonpanoon kuuluvan tuomarin etäosallistumismahdollisuudesta suulliseen käsittelyyn? Mitkä olisivat mahdolliset hyödyt ja haitat tuomarin etäosallistumismahdollisuudesta hallintoprosessissa?

Asianajajaliitto katsoo, että asiasta on tarpeen säätää laissa. Hyötynä asiassa voitaisiin pitää varautumista mahdollisiin poikkeusoloihin. Esimerkiksi tulevan mahdollisen pandemian tai muun yhteiskunnan toimintaan laajasti vaikuttavan tekijän aikana voisi olla tarpeen, että tuomarin mahdollisuudesta osallistua etänä suulliseen käsittelyyn olisi säädetty lailla.

Edelleen hyötynä olisi tuomioistuinten ruuhkautumisen ehkäiseminen poikkeusoloissa ja esimerkiksi mahdollisten kokoontumisrajoitusten aikana, mikäli tuomarin etäosallistuminen suullisen käsittelyyn fyysisesti olisi mahdollista ja siitä olisi säädetty lailla.

Mahdollisena haittana Asianajajaliitto näkee oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja suullisen käsittelyn tarkoituksen vaarantumisen, sillä tuomari ei pystyisi oletettavasti etäosallistumisen keinoin tekemään yhtä hyvin havaintoja todistajien ja muiden kuultavien elekielestä ja ilmeistä, mikä on usein keskeistä suullisessa käsittelyssä. Tulkkaus etäyhteydellä ei myöskään aina ole sujuvaa tai onnistunutta, mikä tuo oman haasteensa oikeudenmukaisen ja sujuvan oikeudenkäynnin järjestämiseen etäyhteyksin. Tämän vuoksi Asianajajaliitto katsoo, että etäosallistumisen mahdollisuus suullisessa käsittelyssä tulisi olla jatkossakin vain poikkeustilanteissa sallittu.

Lisäksi Asianajajaliitto korostaa, että myös poikkeusoloissa tuomioistuimen teknisten valmiuksien mukaan lukien etälaitteet tulee olla teknisesti riittävät, jotta havainnointi ja puheenkuuluvuus oikeusallista on riittävä.

Lisäksi Asianajajaliitto katsoo, että asioissa, jotka ovat lain mukaan käsiteltävä salassa eli yleisön läsnä olematta, kuten turvapaikka-asoiden suulliset käsittelyt, tuomarin etämahdollisuus tulisi rajata vain täysin äärimmäisen pakottaviin tilanteisiin, kuten esimerkiksi pandemian aikaisiin poikkeusoloihin ottaen huomioon myös tulkkaukselle asetettu luotettavuuden vaatimustaso sekä tietoverkkoihin- ja yhteyksiin kohdistuvan rikollisuuden kasvun tuomat riskit luotettavan ja salassa pidettävän kuulemisen toteuttamisessa. Suullisessa käsittelyssä selvitetään erittäin arkaluontoisia, yksityiselämään liittyviä salassa pidettäviä seikkoja, joiden selvittäminen etäyhteydellä ei ole kaikissa turvapaikkaan liittyvissä tapauksissa mahdollista eikä sitä sen vuoksi käytetä useimmissa tilanteissa Maahanmuuttoviraston kuulemisissakaan juuri tästä syystä.

Tämän kaltaisissa asioissa tuomareilla tulee olla aina käytössä vastaavat erityisen tietoturvalliset etälaitteet kuin esimerkiksi Maahanmuuttoviraston etäpuhutteluissa (Valtorin turvallisuusverkkopalveluiden eTuv). Tämä on turvapaikkajutuissa erityisen tarpeen, sillä ko. jutuissa saattaa joskus hakijan kotimaan viranomaisilla olla erityistä mielenkiintoa ja halukkuutta saada tietoja hakijasta ja käsiteltävästä asiasta.

Tuomioistuinten etälaitteiston tietoturavasta ja -suojusta tulee olla siten erityisen hyvin huolehdittu.

2. Olisiko soveltamistilanteita tarpeen rajata arviomuistiossa esitetyillä tai muilla perusteilla? Mikä vaihtoehtoista 1–3 vaikuttaisi perustelluimmalta sääntelytavalta? Olisiko käyttöala syytä jättää yleisen soveliaisuusharkinnan varaan vai tulisiko sitä rajoittaa perustellun tai erityisen syyn vaatimuksella?

Asianajajaliitto katsoo, että vaihtoehto 3 eli rajattu soveltaminen olisi paras tapa säädellä tuomarin mahdollisuutta osallistua etänä suullisiin käsittelyihin. Arviomuistiossa sivulla 23 esitelty ratkaisu voisi olla lähtökohtaisesti käyttökelpoinen tapa säätää asiasta.

Asianajajaliitto katsoo kuitenkin myös, että tietyt asiaryhmät (turvapaikka-asiat, lasten huostaanottoasiat sekä mielenterveyteen liittyvät pakkoriistot) tulisi rajata lähtökohtaisesti tuomarin etäosallistumismahdollisuuden ulkopuolelle, koska näissä asioissa on asianosaisen kannalta kyse yleensä heidän ihmisoikeussopimusten ja -sääntelyn mukaisista perusoikeuksistaan. Näissä jutturyhmissä tuomarin etäosallistuminen tulisi Asianajajaliiton näkemyksen mukaan olla lähtökohtaisesti kiellettyä.

Näissä jutuissa voitaisiin tuomarin etäosallistuminen sallia vain erityisen poikkeuksellisissa tilanteissa, esimerkiksi tuomarin ollessa pandemian takia karanteenissa ja asianosaisen antaessa lisäksi etäosallistumiseen suostumuksensa. Kuitenkin kaikissa tilanteissa etäosallistumisen tekniikka tulisi olla riittävän edistynyt, jotta oikeudenmukainen oikeudenkäynti olisi turvattu ja tuomari pystyisi etänä havaitsemaan kuultavan ilmeet ja eleet esteettä ja riittävän hyvin sekä kuulemaan keskustelut oikeussalista hyvin.

Lisäksi, kuten jo edelle todettu, salassapidon, tietoturvan ja -suojan osalta käytettävän tekniikan tulee olla etälaitteissa erittäin korkealla tasolla salakuuntelun ja hakkeroinnin estämiseksi (esim. edellä mainittu eTuve-palvelu).

3. Olisiko tarpeen rajoittaa lainsäädännössä tuomarin etäosallistumisen paikkaa?

Lähtökohtaisesti mikäli ja kun etämahdollisuuden osalta lähtökohtana on tietoturvallinen etäyhteys, tuomarin etäosallistumisen paikasta tulee Asianajajaliiton näkemyksen mukaan säätää yleisesti siten, että etäyhteyspaikan tulee olla sellainen, jossa ulkopuoliset eivät pääse seuraamaan eivätkä kuulemaan oikeussalin tapahtumia eikä kuultavien kertomuksia eli istunnon salassapito ja toisaalta myös salirauha turvataan.

4. Tulisiko tuomarin etäosallistumismahdollisuutta rajoittaa joidenkin tiettyjen tilanteiden tai asiaryhmien osalta? Mitä nämä tilanteet tai asiaryhmät olisivat ja mitkä olisivat keskeiset perusteet rajoituksen tarpeellisuudelle?

Asianajajaliitto katsoo, että tietyt asiaryhmät (kuten turvapaikka-asiat, lasten huostaanottojutut ja mielenterveyteen liittyvät pakkoriistot) tulee rajata lähtökohtaisesti tuomarin etäosallistumismahdollisuuden ulkopuolelle, koska näissä jutuissa on asianosaisten kannalta kyse yleensä heidän ihmisoikeussopimusten ja -sääntelyn mukaisista perusoikeuksistaan.

Perustelut liittyvät näissä jutuissa asioiden luonteeseen eli asianosaisten perusoikeuksiin ja korostettuun oikeuteen saada esittää asiansa tuomareille ilman esteitä ja jotta tuomarit voivat esteettä tehdä havaintoja asianosaisesta ja tämän kertomuksen uskottavuudesta. Näihin juttutyyppeihin liittyy edellä selostetusti myös korostunut tietoturva- ja salassapidon tarve, jonka lisäksi turvapaikkajutuissa tulkkaus tuo usein omat haasteensa etäkäsitelyihin.

5. Tulisiko tuomarin etäosallistuminen rajoittaa siten, että vähintään yhden kokoonpanoon kuuluvan tuomarin olisi oltava läsnä suullisessa käsittelyssä? Tulisiko tämän vaatimuksen koskea erityisesti istunnon puheenjohtajaa? Millainen merkitys asianosaisten suostumukselle tulisi tuomarin etäosallistumismahdollisuuden sääntelyssä antaa?

Asianajajaliitto katsoo, että vähintään yhden tuomarin tulee olla aina fyysisesti läsnä istuntosalissa. Ilman erityistä syytä läsnäolovaatimuksen tulee koskea istunnon puheenjohtajaa. Asianosaisten suostumukselle ei tule antaa lähtökohtaisesti painoarvoa tässä asiassa.

6. Olisiko tuomarin etäosallistumismahdollisuuden salliva säännös tarpeen ulottaa myös suulliseen valmisteluun? Jos säännös olisi tarpeen, niin olisiko sen suhteen perusteltua rajoittaa tuomarin etäosallistumismahdollisuuksia yleisen soveliaisuusharkinnan lisäksi?

Asian luonteen vuoksi tuomarin etäosallistuminen suulliseen valmisteluun voidaan Asianajajaliiton näkemyksen mukaan sallia yleisen soveliaisuusharkinnan puitteissa. Tässäkin tulee toki huomioida etäyhteyden tietoturvan ja salassapidon turvaaminen etälaitteiston osalta.

7. Olisiko tuomarin etäosallistumisen salliva säännös tarpeen ulottaa myös katselmukseen ja tarkastukseen?

Asianajajaliitto katsoo, että asioiden luonne huomioiden tuomari ei voi osallistua katselmukseen etänä. Katselmus järjestetään havaintojen tekemiseksi kiinteistöstä, maisemasta, rakennelmasta tms. Näiden seikkojen havainnointi vaatii jo katselmuksen luonteen ja tavoitteen vuoksi tuomarin paikalla olon fyysisesti katselmuksessa.

Tarkastuksen voi jo nykyisin nojalla toimittaa yksi hallinto-oikeuden lainoppinut jäsen. Tähän nähden ainakaan oikeudenkäynnin joutuisuuden näkökulmasta ei ole Asianajajaliiton näkemysen mukaan tarpeen sallia tarkastusta siten, että tuomari osallistuisi etänä tarkastukseen.

8. Aiheuttaisiko tuomarin etäosallistumisesta säänteleminen tarvetta tarkastella oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia säännöksiä?

Asianajajaliitto ei näe, että etäosallistumisen säänteleminen aiheuttaisi tarvetta tarkastella oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia säännöksiä.

9. Muut mahdolliset ehdotukset ja näkemykset tuomarin etäosallistumista koskevaan sääntelyyn hallintoprosessissa?

Asianajajaliitolla ei ole muuta lausuttavaa asiaan.

Enne Heidi
Suomen Asianajajaliitto